

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 77 (2025), 85-102.

Geliş/Received: 07.09.2025

Kabul/Accepted: 18.11.2025

DOI: 10.46955/ankuayd.1779626

(Araştırma Makalesi/Research Article)

CUMHURİYET'İN TARIMSAL MODERNLEŞME HAMLESİ: YALOVA'DAKİ MİLLET ÇİFTLİĞİ

THE REPUBLIC'S AGRICULTURAL MODERNIZATION INITIATIVE: THE MİLLET FARM IN YALOVA

MEHMET NURİ ŞANDA*

ÖZ

Bu araştırma, Gazi Mustafa Kemal tarafından 1929 yılında Yalova'da kurulan Millet Çiftliği'nin tarihsel sürecini, kuruluş amacını ve çiftliğin bölgesel tarım ile ekonomi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çiftlik, bölgedeki tarım ve hayvancılıkla ilgili modernleşme çabalarının bir örneği olarak yalnızca tarımsal üretim değil, aynı zamanda araştırma ve geliştirme faaliyetleriyle de dikkat çekmektedir. Araştırmanın amacı, Millet Çiftliği'nin kuruluşu, işleyişi, Gazi Mustafa Kemal'in çiftlikle olan ilişkisi ve dönemin ekonomik-politik yapısına katkılarını ayrıntılı biçimde analiz etmektir. Araştırma, nitel araştırma yöntemi doğrultusunda, tarihsel araştırma ve doküman-çerik analizi teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet dönemi belgeleri, dönemin gazeteleri ve arşiv kaynaklarından yararlanılarak Millet Çiftliği'nin gelişim süreci ile Gazi Mustafa Kemal'in bu çiftliklere yönelik politikaları derinlemesine incelenmiştir. Çalışma, Millet Çiftliği'nin kuruluş amacını; tarımda ve hayvancılıkta kullanılan yeni yöntemleri, çiftlikteki üretim faaliyetlerini ve Gazi Mustafa Kemal'in çiftlikle ilgili projelerine dair önemli ayrıntıları kapsamaktadır. Ayrıca, çiftliğin sosyal, kültürel ve ekonomik katkıları ile Gazi Mustafa Kemal'in Yalova'ya olan özel ilgisi ve bu çiftliklerin Cumhuriyet'in tarım politikaları üzerindeki etkisi de ele alınmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda, Atatürk çiftliklerini genel olarak ele alan çalışmalara rastlanmış olsa da Millet Çiftliği'ni doğrudan ve müstakil biçimde inceleyen, arşiv belgelerine dayalı bir akademik çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu nedenle, araştırmanın Millet Çiftliği'nin yerel ve ulusal ölçekteki tarımsal üretim, sanayileşme ve toplumsal kalkınma üzerindeki etkilerini inceleyerek alana özgün bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Çiftlik, Yalova, Millet, Üretim.

ABSTRACT

This study examines the historical development, founding purpose, and impact of Millet Farm on regional agriculture and the economy. Established in Yalova in 1929 by Gazi Mustafa Kemal, the farm stands as an example of modernization efforts in agriculture and animal husbandry in the region. It is notable not only for its agricultural production but also for its research and development activities. The aim of the study is to analyze in detail the establishment and operation of Millet Farm, Gazi Mustafa Kemal's relationship with the farm, and its contributions to the economic and political structures of the period. The research was conducted using a qualitative approach, employing historical research and document-content analysis techniques. By utilizing Republican-era documents, contemporary newspapers, and archival sources, the study provides an in-depth examination of the development process of Millet Farm and Gazi Mustafa Kemal's policies regarding these farms. The study covers the founding purpose of Millet Farm, the innovative methods used in agriculture and animal husbandry, the farm's production activities, and significant details of Gazi Mustafa Kemal's projects related to the farm. Additionally, it discusses the social, cultural, and economic contributions of the farm, Gazi Mustafa Kemal's special interest in Yalova, and the influence of these farms on the agricultural policies of the Republic. Although literature reviews have revealed studies addressing Atatürk's farms in general, no academic work directly and independently focused on Millet Farm based on archival documents has been identified. Therefore, this study is expected to make an original contribution to the field by examining the impact of Millet Farm on local and national agricultural production, industrialization, and social development.

Keywords: Atatürk, Farm, Yalova, Millet, Production.

Extended Abstract

Gazi Mustafa Kemal established farms across various locations in Anatolia to ensure the agricultural and economic recovery of the region following the First World War and the War of Independence. This research focuses on one such establishment: Millet Farm, founded by Gazi Mustafa Kemal in Yalova in 1929. Originally spanning 6,928 decares, the farm expanded over time through the purchase of private plots, the reclamation of abandoned lands, and the draining of swamps. Through these farms, Gazi Mustafa Kemal ensured that swamps and idle lands were reclaimed, making them suitable for agriculture and animal husbandry. Crops appropriate for the climate were cultivated to increase productivity. Furthermore, these farms served as educational centers where farmers, previously limited to traditional methods, were trained in modern agricultural and livestock techniques. The mechanization introduced at these farms laid the foundations for industrial development at both local and national levels. Data from 1958 regarding the land use of the Millet and Baltacı farms in Yalova reveals their scale as major agricultural enterprises. Specifically, 934,000 decares of their total 1,335,645 decares were allocated to agriculture. This proportion clearly demonstrates that the primary mission of these farms was production. The farms established by Gazi Mustafa Kemal functioned as production and research centers, each specializing in distinct fields. Accordingly, Millet Farm specialized in cereal production, American-style poultry farming, animal husbandry, and, notably, olive cultivation. The number of olive trees, which stood at 4,000 in 1929, had expanded to cover 220 decares by 1938, reaching a total of 6,600 trees. To develop regional animal husbandry, local and foreign merino sheep were bred at Mandıra Sırtları (on the Elmalık road within Millet Farm) and at Baltacı Farm. The produce ranging from fruits, barley, wheat, rye, corn, and oats to dairy products like cheese, yogurt, and butter met the needs of the entire Marmara region, particularly Yalova and Istanbul. Gazi Mustafa Kemal's special affection for Yalova is evident in his 1929 statement, "Yalova is my city." Records show he visited Yalova for a total of 313 days between 1929 and 1938. While he typically stayed at the Mansion within the Thermal Baths, contemporary newspaper reports indicate he also resided at the Baltacı Farm Mansion and the Millet Farm Mansion. The research also provides detailed information regarding the "Walking Mansion" at Millet Farm, which was famously relocated approximately 5 meters towards the shore upon Gazi Mustafa Kemal's instructions. This study utilizes images and documents to explain the how, why, and when of this relocation. Based on witness statements and newspaper reports, the research further explains that the foundations of the Liberal Republican Party (SCF)—the second opposition party of the new Turkish State, founded by Ali Fethi Okyar on August 12, 1930—were laid at Millet Farm. Additionally, under the Yalova Development Plan directed by Gazi Mustafa Kemal, plans were made to construct an airfield at Millet Farm suitable for seaplanes. While it was deemed appropriate to expropriate a coastal section of the farm for this purpose, no documentation has been found to confirm that the airfield was actually built. On June 12, 1937, Gazi Mustafa Kemal transferred all his farms, including Millet Farm—along with their land, production facilities, livestock, inventory, and commercial enterprises—to the Treasury. Following this transfer, Millet Farm, like the others, was affiliated with the State Agricultural Enterprises and has continued its existence to the present day under different names.

Giriş

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde tarım sektöründe başlatılan modernleşme hamlelerini ve devlet teşvikli üretim stratejilerini, Yalova'daki Millet Çiftliği örneği üzerinden inceleyen derinlemesine bir vaka analizi sunmaktadır. Araştırmanın temel amacı, özellikle 1930 ve sonrasındaki yıllar perspektifinde ele alınan bu çiftliğin tarihsel gelişim çizgisini, ekonomik işleyiş mekanizmalarını ve idarî organizasyon yapısını detaylı biçimde tahlil ederek, modern tarım tekniklerinin ülkeye adaptasyon sürecini ve devletin bu alandaki yönlendirici ve kurucu rolünü bilimsel zeminde aydınlatmaktır. Söz konusu araştırma, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal'in bu çiftlikler aracılığıyla öngördüğü tarımsal kalkınma modelinin ve köylünün eğitimi ile refah düzeyinin yükseltilmesine yönelik toplumsal hedefinin uygulamadaki izdüşümlerini, başarı düzeylerini ve sürdürülebilirlik potansiyellerini analitik bir kritiğe tabi tutmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, çiftliklerin ulusal tarım politikaları için bir örnek alan ve uygulama laboratuvarı olarak teşkil ettiği işlevsellik, çalışmanın merkezindeki inceleme konusu olarak belirlenmiştir.

Literatürde, Yalova'daki Baltacı Çiftliği, Tarsus'taki Piloğlu Çiftliği, Ankara'daki Orman Çiftliği, Silifke'deki Şövalye ve Tekir çiftlikleri ile ilgili çeşitli araştırmalar bulunmasına rağmen, Yalova'daki Millet Çiftliği hakkında müstakil bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu durum, Yalova'daki Millet Çiftliği özelinde kapsamlı araştırmaların yapılmasına olan ihtiyacı işaret etmektedir. Çalışmanın problemiği, devlet himayesinde yapılandırılan modern tarım işletmelerinin, organizasyon dinamiklerinin ve Gazi Mustafa Kemal'in eğitim, üretim, modelleme gibi çok boyutlu çiftlik hedefinin pratikte ne ölçüde hayata geçirildiğinin; ayrıca bu kapsamlı sürecin sosyoekonomik ve idari alandaki makro ve mikro düzeydeki yansımalarının bütüncül bir yaklaşımla ortaya konulmasıdır. Zira mevcut literatürde, Millet Çiftliği'nin kuruluş felsefesinden başlayarak Hazine'ye devrine kadar uzanan tüm boyutlarını kapsayan, analitik derinliğe sahip kapsamlı bir araştırmanın eksikliği, bu çalışmanın meşruiyetini ve akademik alandaki gerekliliğini pekiştirmektedir. Dolayısıyla, çiftliğin kuruluş felsefesi, arazinin kullanım stratejileri, yüksek verimli üretim faaliyetlerinin niteliği, idari yapısı ve Gazi Mustafa Kemal dönemindeki yönetim pratikleri araştırmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu araştırma, Atatürk çiftliklerinden biri olan Millet Çiftliği'nin gelişim periyodunu ele almakta; tarım ve hayvancılık üretiminin sektörel dağılımı, Yürüyen Köşk gibi kültürel miras niteliği taşıyan yapıların koruma ve taşıma çalışmaları, bölgenin altyapı geliştirme projeleri ve çiftliklerin nihai olarak devlet tarafından devralınma süreçlerini detaylı bir analize tabi tutmaktadır.

Çalışma, temelde nitel araştırma yöntemi esas alınarak, Cumhuriyet Arşivi'ndeki birincil kaynaklar ve o döneme ait gazetelerde yer alan haberlere dayalı olarak yürütülmüştür. Elde edilen bulgular, çiftliklerin toplam arazisinin büyük bir bölümünün, büyük ölçekli ve entegre tarım işletmeleri niteliğinde yüksek verimli faaliyetlere tahsis edildiğini göstermektedir. Özellikle bağcılık, zeytincilik gibi katma değeri yüksek ürünlere stratejik odaklanma ve doğal kaynakların yönetimi ile yollar, sulama sistemleri gibi modern altyapı düzenlemeleri sayesinde üretim verimliliğinin artırıldığı saptanmıştır. Gazi Mustafa Kemal'in bu süreçlere bizzat katılımı, Millet Çiftliği'nin ulusal tarım politikalarının uygulaması için model teşkil etme hedefinin ne denli merkezi bir öneme sahip olduğunun somut bir kanıtıdır. Bu çalışma, Cumhuriyet dönemi tarım politikaları, devlet üretme çiftlikleri kurumu ve Gazi Mustafa Kemal'in tarımsal hedefi bağlamına tarihsel belgelerle somut veriler sunarak, tarım tarihi ve devlet planlı kalkınma literatürüne özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu askeri ve ekonomik yönden büyük yıkımlar yaşamıştır. Anadolu'yu Kurtuluş Savaşı ile düşman işgalinden kurtaran Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşları Anadolu'nun ekonomik yönden yeniden toparlanmasını sağlamak amacıyla birçok girişimde bulunmuştur. Bu doğrultuda 17 Şubat ile 4 Mart 1923 tarihleri arasında Türkiye İktisat Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrede yeni kurulmuş olan Türk Devleti'nin ekonomik dinamikleri ve yerli üretimle birlikte ulusal kalkınma hamlesinin temel ilkeleri belirlenmiştir.¹ Bu girişimlerden biri de tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine yönelik kurulan çiftliklerdir. Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi gerektiğini Gazi Mustafa Kemal'in "*Milli ekonominin temeli ziraattir. Bunun içindir ki ziraatla kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yapılacak programlı ve pratik çalışmalar bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır.*" sözüyle de anlamak mümkündür. Gazi Mustafa Kemal, bu amaç doğrultusunda Ankara başta olmak üzere Anadolu'nun farklı yerlerinde çiftlikler kurmuştur. Gazi Mustafa Kemal'in Anadolu'nun dört bir yanında kurduğu çiftliklerin temel amacı, tarım ve hayvancılığı modernleştirerek ulusal ekonomiyi güçlendirmektir. Bu çiftlikler, atıl durumdaki arazileri tarıma kazandırmak, toprak ve iklimin özelliklerine uygun

¹ Mustafa Kılınc, "Basında Atatürk Orman Çiftliği (1925-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 35/100 (2011), 555-584. <https://doi.org/10.33419/aamd.642446>.

ürünler yetiştirmek ve verimi artırmak için birer model görevi üstlenmiştir. Tarım ve hayvancılıkta makineleşmeyi teşvik etmenin yanı sıra, üretim atölyeleri kurarak çiftçiye destek olmak ve kooperatifçilik bilincini aşılacak da çiftliklerin kurulma hedefleri arasında yer almıştır. Ayrıca, çiftliklerde üretimi ve verimi artırmak amacıyla milli tohum ıslahı yapılırken, yüksek verimli yabancı tohumlar da çiftliklere getirilerek üretilmiştir.² İfade edilen hedefler doğrultusunda Ankara'da kurulan Orman Çiftliği modeli, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine de yayılmıştır. Bu duruma Yalova'daki Millet ve Baltacı çiftlikleri, Hatay-Dörtöy'deki Karabasamak Çiftliği, Tarsus'taki Piloğlu Çiftliği, Silifke'deki Şövalye ve Tekir çiftlikleri örnek gösterilebilir.³ Her bir çiftlik, bulunduğu bölgenin iklim ve toprak yapısına uygun olarak farklı üretim alanlarına odaklanmıştır. Örneğin, Yalova'daki çiftlikler ziraat ve meyvecilikle öne çıkarken, Silifke'deki Tekir Çiftliği pirinç ve peynir üretimi üzerine uzmanlaşmıştır. Tarsus'taki Piloğlu Çiftliği pamuk ve pirinç, Dörtöy'deki çiftlikler ise pirinç, pamuk ve tahılın yanı sıra narenciye ve muz gibi ürünlerin üretimine yoğunlaşmıştır.⁴ Tarım ve hayvancılık alanlarında klasik üretim teknikleri dışında bir yöntem bilmeyen dönemin çiftçisine yeni üretim tekniklerinin öğretilmesi ve ülke genelinde endüstriyel kalkınmanın sağlanması amacıyla kurulan bu çiftliklerde hem çiftçilerin bilinçlenmesi sağlanmış hem de makineleşmenin etkisiyle üretimde verim ve kalite artırılmıştır.⁵

Yalova'nın Coğrafi Yapısı ve İklimi

Marmara bölgesinde yer alan Yalova, İstanbul, Kocaeli ve Bursa gibi iller arasında coğrafi yönden stratejik bir noktada konumlanmıştır. Bu durum kentte yoğun bir kara ve deniz yolu trafiğinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁶ Kentin kurulduğu zeminin ana yapısı, kireçtaşı, kumtaşı ve göl çökeltilerinden oluşmaktadır. Yalova'daki Millet Çiftliği'nin üzerinde bulunduğu kaya tabakalarının güneyinde Samanlı Dağları yer almaktadır. Bu dağlar Marmara Denizi'nin kıyılarına paralel olarak uzanmaktadır. Arazi güneydeki Samanlı dağlarından kuzeydeki denize doğru meyillidir. Yalova ve çevresinde umumiyetle Akdeniz iklimi görülmektedir. Özellikle Millet ve Baltacı çiftliklerinin bulunduğu alan kuzeyde açık güneyde kapalı olduğu için Akdeniz iklimi buralarda biraz daha belirgindir. İklim şartlarına bağlı olarak bölgenin bitki örtüsü maki ve steplerden oluşmaktadır. Maki, Akdeniz iklimine özgü, her mevsim yeşil kalabilen, kısa boylu ağaçlar ve çalılardan oluşan bir bitki örtüsüdür. Bu bitkiler, sıcak ve kurak yazlara, ılık ve yağışlı kışlara dayanıklı bitkilerdir. Yalova'daki ormanlık alanda genellikle geniş yapraklı meşe, kayın, kızılçak, gürgen, ıhlamur ve kestane gibi ağaçlar bulunmaktadır.⁷ Step ise kurak ve yarı kurak iklim bölgelerinde görülen, genellikle kısa boylu otlar ve seyrek çalı topluluklarından oluşan bir bitki örtüsü çeşididir.⁸

Bölgede genellikle yıldız, poyraz, keşişleme, kible, lodos ve karayel rüzgârları esmektedir. 1931, 1933, 1934 ve 1937 yıllarına ait olup Yalova ve dâhilindeki Millet ile Baltacı çiftliklerinde yıl içinde etkili olan rüzgârlar ve estikleri gün sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Rüzgâr Adı	1931 Yılı	1933 Yılı	1934 Yılı	1937 Yılı
Yıldız	170	137	97	107
Poyraz	134	117	110	85
Keşişleme	30	55	30	28
Kible	138	152	112	44
Lodos	156	183	146	125
Karayel	76	82	87	49

Tablo 1: Yalova'daki Rüzgârların Estiği Gün Sayıları, kaynak: Arda, Atatürk Çiftlikleri, s.13.

Tablodaki veriler, söz konusu yıllar için rüzgâr rejimi ve iklimsel eğilimler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Tabloda yer alan veriler, rüzgâr esme sıklığının yıllara göre önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle güney ve güneybatıdan esen Lodos, kuzeyden esen Yıldız rüzgârları, her yıl en sık esen rüzgârlar arasında yer alırken, güneydoğudan esen Keşişleme rüzgârının esme sıklığı diğerlerine kıyasla oldukça düşüktür. Bu durum, bölgenin genel rüzgâr rejimini belirleyen ana etmenlerin güneybatı, batı ve kuzey yönlü hava akımları olduğunu göstermektedir. Yıllara göre değerlendirildiğinde tablodaki en dikkat çekici verilerden biri Lodos

² Mehmet Nuri Şanda, "Cumhuriyet Döneminde Yalova'daki Baltacı Çiftliği (1930-1950)", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2, (2024), 775-777.

³ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni-Dün-Bugün-Yarın*, İstanbul: Tekin Yayınları, 1996, 371

⁴ Hâkimiyeti Millîye, 7 Kasım 1934.

⁵ Ulus, 13 Haziran 1937.

⁶ Ercan Kazel, *Yalova Şehir Coğrafyası*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, 1-2.

⁷ T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı & TÜBİTAK MAM, 2023.

⁸ Burhanetdin Arda, *Atatürk Çiftlikleri*, I inci Disiplin II inci TRAVAYI: 1942, 13.

rüzgârının 1933 yılında 183 gün gibi yüksek bir sıklıkta esmesidir. Bu durum 1933 yılının kış aylarında sıcak ve nemli hava taşıyan bu rüzgârın bölgenin iklimini diğer yıllara göre daha fazla etkilediğini göstermektedir. Keşişleme rüzgârının esme sıklığının tüm yıllarda en düşük seviyelerde kalması, bu rüzgârın bölgesel mikro klima üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Akdeniz ikliminin bölge üzerindeki etkisi ile farklı yönlerden esen rüzgârların getirdiği nem, sıcaklık ve polenler Millet ve Baltacı çiftliklerindeki bitki ve meyve çeşitliliğini şekillendirmiştir. Nitekim çiftliklerde 1930'lu ve 1940'lı yıllarda güneydeki yamaçlarda dağ çileği, erik, böğürtlen, defne, kekik, süpürge çalısı, funda türü bodur ağaçlar ve çalılıklar bulunurken kuzeye bakan yamaçlarda kayın, ladin, söğüt, kavak, kestane gibi geniş yapraklı ağaç türleri bulunmaktadır.⁹

Millet Çiftliği

1918'de Dâhiliye Nezareti Aşair ve Muhacirun Müdüriyeti Umumiyesi tarafından Maliye Nezareti Celilesine gönderilen belgede Millet Çiftliği'nin Elis Hatun adında bir Ermeni kadına ait olduğu ve kadının vefatından sonra Mor Yakup Kilisesi tarafından kullanıldığı belirtilmektedir.¹⁰ Gazi Mustafa Kemal, 1928 yılında Yalova'yı ziyaret ettiğinde harap durumdaki mevcut araziye görmüş ve bu alanda kurulacak bir zirai işletmenin bölgedeki meyvecilik ve hayvancılığı geliştireceğini düşünmüştür. Hükümet, başlangıçta bu projeye sıcak bakmadığı için Gazi Mustafa Kemal araziye kendi şahsi imkânlarıyla satın alma kararı almıştır.¹¹ Gazi Mustafa Kemal, Ankara'daki Orman Çiftliği'ne benzer nitelikte modern üretim çiftlikleri kurma hedefiyle 1929 yılında Yalova'nın doğusunda bulunan Millet Çiftliği ve batısında bulunan Baltacı Çiftliği isimli arazileri satın almıştır.¹² Bu satın alma işlemi, Karamürsel Tapu Müdürlüğü'nün 14 Eylül 1929 tarihli ve 177 sayılı telgrafında belirtildiği üzere ihale usulüyle gerçekleştirilmiştir. Gazi Mustafa Kemal adına ihaleye vekili olarak katılan Hasan Rıza Soyak, iki çiftlik için toplamda 14.000 Türk lirası ödendiğini belirtmektedir. Bu iki mülkün toplam yüz ölçümü 11.895 dekar olup, arazilerin 4.967 dekarı Baltacı Çiftliği'ne, kalan 6.928 dekarı ise Millet Çiftliği'ne aittir. Gazi Mustafa Kemal, Yalova'daki çiftliklerin tüm masraflarını kendi özel bütçesinden karşılamıştır.¹³ Millet ve Baltacı çiftliklerine sonradan dâhil edilen bazı araziler, farklı kaynaklardan temin edilmiştir. Bu arazilerin bir bölümü, özel mülkiyete ait parsellerin satın alınmasıyla elde edilirken, diğer bir kısmı ise metruk arazilerin ıslah edilmesi ve bataklık alanların kurutulmasıyla elde edilmiştir.¹⁴ Bu iki çiftlik 1931 yılında yapılan idari bir düzenleme ile "*Baltacı Çiftliği*" adıyla tek bir çatı altında birleştirilmiştir.¹⁵

Millet Çiftliği'ndeki arazinin bir bölümü başlangıçta verimsiz bir bataklık alanıyken, yapılan çalışmalarla tarıma elverişli topraklara dönüştürülmüştür.¹⁶ Gazi Mustafa Kemal, çiftliğin yanındaki 4.000 ağaçlık terk edilmiş zeytinliği görünce, buranın ıslah edilmesi için talimat vermiştir. Bu talimatla hem mevcut ağaçların bakımı hedeflenmiş hem de yeni zeytin çeşitlerinin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Çiftliğe dâhil edilen zeytinlikteki ağaçların bakımı sürerken, İtalya'dan çeşitli zeytin fidanları ithal edilmiştir. Ayrıca, zeytincilikle uğraşan çiftçinin bilgi birikimini artırmak amacıyla İtalya'dan getirilen uzman teknisyenlere zeytincilik üzerine kurslar verilmiştir. Bu kurslarda üstün başarı gösterenler Ziraat Mühendisliği eğitimi için İtalya'ya gönderilmiştir. İtalya'ya gönderilenler arasında daha sonradan çiftliklerin başına geçecek olan Nizamettin Turgay ve Necati Turgay kardeşler de bulunmaktadır.¹⁷

Yalova'da kurulan Millet ve Baltacı çiftlikleri, farklı dallarda uzmanlaşmış birer üretim ve araştırma merkezi olarak işlev görmüştür. Millet Çiftliği, hububat üretimi, Amerikan tipi tavukçuluk, genel hayvancılık ve özellikle zeytincilik alanlarında ihtisaslaşmıştır. Baltacı Çiftliği ise daha ziyade zirai sanayinin ilerlemesine yönelik bir görev üstlenerek kuşkonmaz, turfanda sebzeler ve peyzaj bitkileri gibi ürünlerin yanı sıra meyve ve bağcılık konularında modern tekniklerin geliştirilmesine odaklanmıştır. Her iki çiftliğin idaresi ve geliştirilmesi için dönemin yetkililerinden bir kurul oluşturulmuştur. Bu kurulda Yalova Kaymakamı olan Şevki Bey, Çiftlik Müdürü

⁹ Arda, *Atatürk Çiftlikleri*, 14.

¹⁰ BCA, 272-0-0-74, 66-21-13, (22.01.1918).

¹¹ Nazmi Kal, *Önce Tarım Atatürk Çiftlikleri*, 100. *Ekonomik Forum*, Ankara: TOBB Yayınları, 2016, 104.

¹² Sertaç Seçkin, "Atatürk Döneminde Yalova'da Yapılan İmar Uygulamaları," içinde *Uluslararası Ahmet Yesevi'den Günümüze İnsanlığa Yön Veren Türk Büyükleri Sempozyumu Bildirileri*, haz. İ. Ü. Nasrattınoğlu (Ankara, 2008), 78-79.

¹³ Candan Sezgin Gülünay, *Yalova Atatürk Köşkü*, İstanbul: TBMM Basımevi, 2023, 22.

¹⁴ Gültekin Kamil Birlik, Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı. *Belleten*, 78/282, (2014): 757-802.

¹⁵ Arda, *Atatürk Çiftlikleri*, 15.

¹⁶ Kal, *Önce Tarım Atatürk Çiftlikleri...*, 104.

¹⁷ Yalova Belediyesi. *Yalova Benim Kentim*, (Ö. S. Günalp, Haz.). Yalova: Yalova Belediyesi Yayınları, 2015, 41.

ve üretken bir çiftlik arazisine dönüştürüldüğünü detaylarıyla göstermektedir. Harita, topografya, arazi ıslahı, parselasyon ve alan hesaplamaları gibi çok yönlü bilgileri bir arada sunan detaylı bir imar ve işletme planıdır.

Çiftlik İdaresi

Millet ve Baltacı çiftliklerinin de aralarında bulunduğu Atatürk çiftliklerinin idari teşkilat yapısını çiftliklerin devlete devrinden önce ve sonra şeklinde iki bölüme ayırarak incelemek daha faydalı olacaktır. Millet Çiftliği'nin 1931 yılından itibaren Baltacı Çiftliği'ne bağlı bir şekilde idare edildiği bilinmektedir. Baltacı Çiftliği'nin 1937'de devlete devrinden önceki teşkilat yapısı üç daireden oluşmaktadır. Bunlar, Müdürlük Dairesi, Muhasebe Memurluğu Dairesi ve Ambar Memurluğu Dairesi'dir.²¹

Gazi Mustafa Kemal, 1937 yılında çiftlikleri devlete devretmiştir. Çiftliklerin devlete devrinden sonraki teşkilat yapısına bakıldığında bu devirden sonra çiftliklerin Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'na bırakıldığı görülmektedir. Ankara'daki Orman Çiftliği, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'nun merkezini oluşturmakta olup, genel müdürlük burada bulunmaktadır. Diğer Atatürk çiftlikleri olan Tarsus Çiftliği, Tekir Çiftliği, Hatay Çiftliği ve Dört Yol Çiftliği ayrı ayrı müdürlükler şeklinde idare edilmiştir. Yalova'daki Baltacı ve Millet çiftlikleri bir müdürlük şeklinde idare edilmiştir. Baltacı Çiftliği Müdürlüğü diğer çiftlikler gibi Ankara Devlet Ziraat İşletmeleri Umum Müdürlüğüne bağlıdır.²²

Yalova Devlet Üretim Çiftliği, 1 Mart 1950 tarihinde kurulan Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır. 1952'de Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne verilmiş ve 1957 yılında tekrar Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğüne bağlanmıştır.²³ Çiftliğin 1950 ile 1977 yılları arasındaki müdürleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Sr	Adı-Soyadı	Başlama	Bitiş
1	Zeki Yeğin	1950	(5 Ay)
2	Nail Yazıcıoğlu	1950	1953
3	Nail Sezgin	1953	1957
4	Selimi Uraz	1957	1958
5	Nail Sezgin	1958	1959
6	Vedat Akyalçın	1959	1960
7	Yılmaz Özdemiroğlu	1960	1965
8	Ferit Kayıran	1965	1966
9	Muhsin İzmir	1966	1967
10	Mustafa Demirdöğen	1967	1968
11	Nihat Çelikel	1968	1969
12	Eray Aloğlu	1970	1974
13	Enver Özdemir	1974	1977

Tablo 2: Yalova D. Ü. Çiftliği'nin 1950-1977 yılları Arasındaki Müdürleri, kaynak: T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, *Devlet Üretim Çiftlikleri*, 227.

1977 yılında çiftliğin görev kapsamı genişletildiği için genel müdürlük yeniden organize edilmiş ve altı daire başkanlığı meydana getirilmiştir. Bu daire başkanlıkları Bitkisel Üretim Daire Başkanlığı, Zootekni Daire Başkanlığı, Bütçe Plan ve Program Daire Başkanlığı, Kültür, Teknik ve İnşaat Daire Başkanlığı, Personel ve İdari İşler Daire Başkanlığı ile Makine ve İkmal Daire Başkanlığı'dır.²⁴

Çiftliğin, 1970'li yıllarda arazi varlığı 200 dekar çayır ve mera, 500 dekar ekili arazi, 100 dekar yonca, 800 dekar doğal meradan oluşmaktadır. Çiftlikte bir miktar arazi de bağ ve bahçecilik faaliyetlerine ayrılmıştır. Bu doğrultuda 10 dekar elma, armut, şeftali bahçelerine, 200 dekar bağ ve zeytin yetiştiriciliğine, 10 dekar sebzeçilik, 10 dekar zeytin fidanlığı, 8 dekar çiçekçilik, 152 dekar parklara ve 20 dekar da meyve fidanlığı için ayrılmıştır. 1971 yılında çiftlikte 126, 1972'de 136, 1973'te 162, 1974'te 185, 1975'te de 185 büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Yine 1971 yılında çiftlikte 9957, 1972'de 10079, 1973'te 8639, 1974'te 10160, 1975'te de 7824 küçükbaş hayvan yer almaktadır.

²¹ Arda, *Atatürk Çiftlikleri*, 29.

²² Arda, *Atatürk Çiftlikleri*, 29-30.

²³ T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü, *Devlet Üretim Çiftlikleri*, Ankara: Eğitim ve Tanıtma Dairesi Yayınları, 1977, 223.

²⁴ T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, *Devlet Üretim Çiftlikleri*, 227.

Çiftliğin, 1971-1975 yılları arasındaki verilerine bakıldığında çiftlikte ciddi anlamda tarım ve hayvancılık faaliyetinin yürütüldüğü görülmektedir. Çiftlikte bu üretim faaliyetlerinin düzenli ve hızlı bir şekilde yapılabilmesi için birçok makineden istifade edilmiştir. Belirtilen yıllar arasında çiftlikteki makine sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Adet	Makinenin Cinsi	Adet	Makinenin Cinsi
1	Tentenli jeep	2	Balya Makinesi
4	Pikap	1	Silaj Makinesi
1	Taksi	2	Çayır Makinesi
1	Damperli Kamyon	1	Sığır Makinesi
1	Kamyon	4	Santrifüj
2	Otobüs	7	Yağmurlama Makinesi
8	Traktör	4	Elektro Motopomp
3	Arazi ıslah Makinesi	12	Muhtelif Pulluk
3	Pulvarizatör	1	Trayler
3	Elektrojen Grubu	1	Mibzer

Tablo 3: Yalova Devlet Üretim Çiftliğindeki Araç ve Makineler, kaynak: T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü, Devlet Üretim Çiftlikleri, 224.

Yalova Üretim Çiftliği'nin envanter listesi, devletin tarım sektörünü modernize etme, verimliliği artırma ve bölgesel kalkınmayı sağlama amaçlarını yerine getirmeye yönelik atılmış somut adımlarının bir göstergesidir. Bu envanter, çiftliğin çağdaş ve modern tarım tekniklerini uygulayan, entegre bir üretim modeline sahip ve lojistik açıdan kendi kendine yeten bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Gazi Mustafa Kemal ve Millet Çiftliği

Gazi Mustafa Kemal, yılın belli dönemlerinde Yalova'daki Millet ve Baltacı çiftliklerini ziyaret etmiştir. Bu ziyaretleri sırasında bazen manevi kızı Afet İnan'ı da yanında götürmüştür. Afet İnan'ın "*Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*" adlı eserinde bu ziyaretler sırasında çekilmiş bazı fotoğraflara yer verilmektedir.

Fotoğraf 2: Atatürk Manevi Kızı ve Arkadaşlarıyla Millet Çiftliği'nde, kaynak: İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 482.

Yukarıdaki fotoğrafta da görüldüğü üzere 1930 yılı yazında Millet Çiftliği'ne yapılan geziye Gazi Mustafa Kemal'in manevi kızı Afet İnan, yakın arkadaşı Paris Büyükelçisi Ali Fethi Okyar, eşi Galibe Okyar ve Gazi Mustafa Kemal'in diğer arkadaşı Hasan Tahsin Uzer de katılmıştır.

Gazi Mustafa Kemal, Yalova ve Millet Çiftliği'nde bazen yurt dışından gelen misafirlerini de ağırlamıştır. Bu misafirlerden biri de Ürdün Kralı Abdullah'tır. Kral Abdullah, 1937 yılının Haziran ayında Yalova'yı ziyaret etmiştir. Kral, Ertuğrul Yatı ile Yalova'ya gelmiştir. Yalova'da Gazi Mustafa Kemal'in Termal'deki Atatürk

Köşkü'nde misafir edilmiş ve ertesi gün Millet ve Baltacı çiftliklerini gezmiştir. Cemal Granda, hatıralarında Yalova gezisinin Kral Abdullah'ın çok hoşuna gittiğini ifade etmektedir.²⁵

Millet Çiftliği'ndeki Köşkün Taşınması

Gazi Mustafa Kemal'in Yalova'da ikamet amaçlı iki köşk ve bir konağı bulunmaktaydı. Bunlar, Millet Çiftliği (Yürüyen) Köşkü, Yalova Atatürk Köşkü ve Baltacı Çiftliği Konağı idi. Gazi Mustafa Kemal, Yalova Atatürk Köşkü'nde 1928 yılında, Baltacı Çiftliği Konağı'nda 1929 yılında ve Millet Çiftliği Köşkü'nde 19 Ağustos 1929 ile 1 Şubat 1938 tarihleri arasında belli aralıklarla ikamet etmiştir.²⁶

Millet Çiftliği arazisinde bulunan ve "Yürüyen Köşk" olarak adlandırılan yapı, özel bir hikâyeye sahiptir. Sahilde bulunan ve Gazi Mustafa Kemal'in dikkatini çeken asırlık bir çınar ağacının yanına yapılan bu yapı yerinden kaydırıldığı için bu isimle anılmaktadır. 13 Eylül 1929'da kullanıma açılan köşk sadece 22 günlük kısa bir sürede tamamlanmıştır.²⁷ Nuri Ulusu'nun aktarımına göre bu köşk için "Yürüyen Köşk" adını ilk kez Gazi Mustafa Kemal kullanmıştır.²⁸ Millet Çiftliği'ndeki "Yürüyen Köşk"ün hikâyesini zamanın görgü tanıklarından olan Dünder Soyer şöyle anlatmaktadır:

"Atatürk, büyümekte olan çınarın, doğası çok rüzgârlı olan Yalova'nın esintili havasında, binanın terasına çarpa çarpa yaralandığını ve zedelendiğini fark eder. Ağaca olan sevgisi kendisini üzer ve konuyu yanındakilere duygusal kelimelerle dile getirerek sorar: "Bu ağacı kurtarmak için ne yapalım acaba? Arkadaşlarının bir kısmı ağacının yaralanan yerini çuvalla sarmayı ve bağlamayı önerir. Birisi de ağacı kesmeyi teklif eder, Atatürk, yanındakiler sanki hiçbir söz söylememişler gibi, kendi sorusuna şu yanıtı verir; "Bu binayı buradan çekelim ve ağacı kurtaralım. Derhal mühendisler, mimarlar çağrılır ve yapılacak iş saptanır. Binanın uzantısına yeni bir temel hazırlanır ve eski bina, temellerinden açılarak açığa çıkartılır. Kısa aralıklarla alt tarafa borular döşenerek, bina bir caraskalla yavaş yavaş, santim santim çekilir ve yeni temellerin üzerine oturtulur. Böylece binayla ağaç arasında oldukça yeterli bir mesafe kazanılır ve ağaç kurtarılmış olur. Ancak bu çekme işi pek kolay olmamıştı. Bu iş için üç gün süreyle uğraşıldı. Atatürk, bu üç gün boyunca binanın çekilme işlerine bizzat nezaret etti. Çalışmalar tamamlandı bina yeteri kadar çekildikten ve ağaç kurtarıldıktan sonra adeta bir çocuk gibi sevinen Atatürk'ün dudaklarından; "Oh nihayet ağacı ıstıraptan kurtardık" der.²⁹

Gazi Mustafa Kemal, yanında bir heyetle bizzat bu taşınma işlemini yerinde takip etmiştir. Bu durumu gösteren en somut görsel 10 Ağustos 1930 yazında Yalova'daki Millet Çiftliği'nde çekilmiş fotoğraftır.

Fotoğraf 3: Yürüyen Köşk Taşınırken, kaynak: İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 483.

Soldan Sağa - Tahsin Uzer, Kılıç Ali, Galibe ve Fethi Okyar, Gazi Mustafa Kemal, Afet İnan ve kalabalık bir grup temel çukurunun başında bilgi alırken.

²⁵ Candan Sezgin Gülünay, *Yalova Atatürk Köşkü*, İstanbul: TBMM Basımevi, 2023, 59.

²⁶ Alpaslan Aliagaoglu ve Kadir Temurçin, "Miras Turizmi Açısından Atatürk Evleri". *Erdem*, 14/41, (2004): 119-138.

²⁷ Sertaç Seçkin, "Atatürk Döneminde Yalova'da Yapılan İmar Uygulamaları," içinde *Uluslararası Ahmet Yesevi'den Günümüze İnsanlığa Yön Veren Türk Büyüklüğü Sempozyumu Bildirileri*, haz. İ. Ü. Nasrattınoğlu (Ankara, 2008), 78-79.

²⁸ Emin Alp Malkoç, "Yalova Atatürk Köşkü", *Atatürk Ansiklopedisi*, 2024, 4.

²⁹ Dünder Soyer, *Cumhuriyet'le Adım Adım Olaylar, Anılar...* İstanbul: Büke Yayınları, 2000, 48-49; Yalova Belediyesi, *Yalova Benim Kentim*, 48-50.

Millet Çiftliği'ndeki köşkün taşınma hikâyesi Yalova Belediyesi tarafından hazırlanan “*Yalova Benim Kentim*” adlı kitapta Dünder Soyer'den farklı bir şekilde anlatılmaktadır. Kitapta olay şu şekilde açıklanmıştır: “*Köşkü kullanmaya başladığı ilk zamanlarda yapının hemen yakınındaki çınar ağacının Köşk çatısına vuran dalı binaya zarar vermeye başlayınca çalışanlar konuyu Mustafa Kemal Atatürk'e iletip kesmek için izin istemişler. Ancak Mustafa Kemal bu öneriye karşı çıkmış ve binanın kaydırılmasını emretmiştir.*”³⁰

Köşkün taşınması sırasında dönemin Paris Büyükelçisi Ali Fethi Okyar, Gazi Mustafa Kemal'in çiftlikte misafiriydi. Ali Fethi Okyar, köşkün taşınması hadisesini şu sözlerle dile getirmektedir:

“...24 Temmuz 1930 günü öğleden sonra Gazi, beni otomobille Yalova'daki çiftliklerini gezdirdi. Araziyi, yapılan binaları ve altına kızıklar konarak bir küçük köşkün mevkiini beş on metre değiştirmek için nasıl çalışıldığını gördük. Sonra köşkün yanında kurulmuş olan eski sultanlara ait iki güzel çadırın içinde istirahat ettik. Çadırların her biri nefis sanat eseri idi. Biraz istihattan sonra, otomobil ile Yalova kaplıcalarına döndük.”³¹

Fotoğraf 4: Millet Çiftliği'ndeki Yürüyen Köşk ve Çınar Ağacı, kaynak: Malkoç, “Yalova Atatürk Köşkü”, 6.

Köşkü taşınması görevi İstanbul Belediyesi Fen İşleri Heyeti'ndeki mimar ve mühendisler tarafından verilmiştir. Mimar ve mühendislerden oluşan heyet 7 Ağustos 1930 tarihinde Yalova'ya gelmiştir. Köşkün temelini etrafı belli bir derinliğe kadar kazılarak binanın çevresindeki toprak boşaltılmış, İstanbul'dan getirilmiş olan tramvay rayları, binanın altına döşenerek ahşap gövde, krikoyardımlarıyla kaldırılarak bu rayların üzerine yerleştirilmiştir. Taşıma işlemi 8 Ağustos'ta başlamış, iki günlük çalışma neticesinde köşk 10 Ağustos 1930 tarihinde yaklaşık beş metre sahile doğru kaydırılmıştır.³²

Dönemin gazetelerinde köşkün sekiz buçuk metre sahile doğru çekileceği yazılmışsa da³³ köşkün yaklaşık beş metre çekildiği bilinmektedir. Bu durum köşkün taşınması konusunda planlanan ile uygulanan arasında bir farklılığın olduğunu göstermektedir. Bu uyumsuzluğun oluşmasında taşıma sırasında karşılaşılan zemin yapısı, teknik aksaklıklar, güvenlik endişeleri gibi zorluklar etkili olmuş olabilir.

³⁰ Yalova Belediyesi, *Yalova Benim Kentim*, 61.

³¹ Ahmet Akyol, *Atatürk'ün Kenti Yalova*. Yalova: Yalova Belediyesi Yayınları, 2005, 84-85.

³² Yalova Belediyesi, *Yalova Benim Kentim*, 64.

³³ Vakıf, 9 Ağustos 1930.

Fotoğraf 5: Afet İnan, Atatürk ve Ali Fethi Okyar Yeri Değiştirilen Köşkü İzlerken, kaynak: İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 483.

Afet İnan, “*Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*” adlı eserinde Yeni Türk Devleti’nin 2. muhalefet partisi olup 12.08.1930 tarihinde A. Fethi Okyar’ın girişimleriyle kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın temellerinin Yalova’daki Millet Çiftliği’nde atıldığını ifade etmektedir.³⁴ Nitekim 10 Ağustos 1930 tarihinde Son Posta gazetesinin manşeti de bunu doğrulamaktadır. Manşette Fethi Bey, 8 Ağustos 1930 tarihinde saat 21’de kaleme alıp İstanbul’daki Son Posta gazetesine gönderdiği ilan bulunmaktadır. İlanda şu duyuru yapılmıştır: “*Yalova, (8 Ağustos, saat 21) Fırkanın İsmi Serbest Cumhuriyettir. Programı Yakında Tebliğ Olunacaktır. Fethi*”³⁵

Milliyet gazetesinin 10 Ağustos 1930 tarihindeki haberi de Afet İnan’ın söylemini desteklemektedir. Haberde Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi Gazi Mustafa Kemal ve yeni kurulacak olan Serbest Cumhuriyet Fırkası reisi Fethi Okyar’ın Yalova’da olduğu, Fethi Bey’in Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması için Gazi Mustafa Kemal’e müracaat ettiği belirtilmektedir.³⁶

Çiftlik Arazisi Üzerine Havaalanı Yapma Planı

Gazi Mustafa Kemal’in talimatıyla oluşturulan Yalova İmar Planı doğrultusunda deniz uçaklarının da kullanabileceği bir havaalanı inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu havaalanının Millet Çiftliği’nin bir bölümü kamulaştırılarak sahil şeridinde inşa edilmesi uygun görülmüştür. Havaalanı inşaatı için Millet Çiftliği arazisinin seçilmesindeki başlıca faktörler, coğrafi yapısının düz olması ve hâkim rüzgâr yönlerinin uçuşlar için elverişli olmasıdır.³⁷ Çiftlik arazisi üzerinde bahsi geçen havaalanının yapılıp yapılmadığı hakkındaki araştırmamız neticesinde herhangi bir belgeye tarafımızca rastlanmamıştır.

Millet Çiftliği ve Bütün Atatürk Çiftliklerinin Hazineye Devri

Gazi Mustafa Kemal, 1937 yılında çiftlikleri hazineye devretme kararı almıştır. Çünkü bu arazilerin çiftçiler için birer eğitim merkezi işlevi görmesini ve devlet denetiminde daha etkin bir şekilde değerlendirilmesini istemiştir.³⁸ Gazi Mustafa Kemal, 8 Haziran 1937’de Trabzon’da iken dönemin Başbakanı İsmet İnönü’yü telefonla arayarak bu niyetini ona iletmıştır.³⁹ Telefon görüşmesinden üç gün sonra Gazi Mustafa Kemal vekili Hasan Rıza Soyak aracılığıyla Meclis’e bir çizelge sunmuştur. Bu çizelgede Ankara Orman Çiftliği, Hatay’ın Dörttyol kazasındaki Portakal Bahçesi ve Karabasamak Çiftliği, Tarsus Piloğlu Çiftliği, Silifke’deki Şövalye ve Tekir çiftlikleriyle Yalova’daki Millet ve Baltacı çiftliklerinin tüm demirbaş, tesisat ve arazileri ayrıntılı olarak listelenmiştir.⁴⁰

³⁴ İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 483.

³⁵ *Son Posta*, 10 Ağustos 1930.

³⁶ *Milliyet*, 10 Ağustos 1930.

³⁷ Yalova Belediyesi, *Yalova Benim Kentim*, 29.

³⁸ *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1937.

³⁹ *BCA*, 30-10-0-0, 2-12-3, (08.06.1937).

⁴⁰ *BCA*, 30-10-0-0, 2-12-5, (11.06.1937).

Gazi Mustafa Kemal 'e ait olan ve Millet Çiftliği'ni de kapsayan mülkler, 12 Haziran 1937 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla hazineye devredilmiştir⁴¹ Başbakan İsmet İnönü başkanlığında toplanan oturumda, çiftliklerin arazileri, fidanlıkları, bağ ve bahçeleri, tesisatları, canlı ve cansız demirbaşları ile mağazaları da dâhil olmak üzere bütün varlıkları resmi olarak devlete aktarılmıştır.⁴² Hazineye aktarılan çiftlikler, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'nun idaresine geçmiştir.⁴³

Tarım ve hayvancılığın her alanına büyük bir ilgi duyan Gazi Mustafa Kemal, çiftliklerin idaresini yakından takip etmiştir.⁴⁴ 1937'de Türk Milleti'ne bağışladığı Millet Çiftliği, 1938 yılında çıkarılan kanunla resmen "*Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu*"na devredilmiştir. Sonraki yıllarda çiftliğin idari yapısında çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. 1950 yılında 5433 sayılı kanunla "*Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü*"ne, 1952'de ise "*Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü*" bağlanmıştır.⁴⁵

2 Ekim 1956 tarihinde tekrar Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş olan Yalova Devlet Üretme Çiftliği'nin Millet Çiftliği adıyla anılan kısmındaki 1.335.65 dekarlık arazinin Tarım Bakanlığı'na bağlanması istenmiştir. 17.04.1961 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla Tarım Bakanlığının 01.04.1961 tarihli ve 891/05289 sayılı teklifi kabul edilmiştir.⁴⁶ Tarım Bakanlığı'na bırakılan bu arazi üzerinde Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak 09.03.1961'de "*Yalova Bahçe Kültürleri Bölge Araştırma Enstitüsü*" kurulmuştur. Bu enstitü, kuruluşundan bugüne kadar çeşitli adlarla faaliyetlerini sürdürmüştür. Kurum, 1961 ile 1968 yılları arasında "*Bahçe Kültürleri Bölge Araştırma Enstitüsü*" ismiyle hizmet verirken, 1968 ile 1972 yılları arasında "*Bahçe Kültürleri Araştırma Eğitim Merkezi*", 1972 ile 1981 döneminde "*Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü*" ve 1981 ile 1986 döneminde "*Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü*" olarak anılmıştır. 1986'dan itibaren ise "*Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü*" adını almıştır.⁴⁷

Çiftlik Arazisinin Bir Kısımının Topraksız Köylüye Dağıtılması

1945 yılında Cumhuriyet Halk Partisi tarafından topraksız veya az topraklı çiftçileri toprak sahibi yapmak amacıyla "*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*" çıkarılmıştır. Bu kanunun çıkarılmasındaki amaçlardan biri de kırsal alanda sosyal adaletsizliği ortadan kaldırmak, boş toprakları tarıma açmak ve üretimi artırmaktır. Kanun, sahipleri tarafından boş bırakılarak ekilmeyen şahıs arazilerinin, bazı vakıf arazilerinin ve devlet arazilerinin kamulaştırılarak topraksız veya az topraklı çiftçiye devredilmesini öngörüyordu. Bu kanun doğrultusunda Tarım Bakanlığı, 18 Ağustos 1950 tarihinde 50/142.238/11303 sayılı yazı ile Bakanlar Kurulu'na başvurarak Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'ndan devralınan Yalova'daki Millet ve Baltacı çiftliklerinin arazilerden ihtiyaç fazlası 3.500 dekarlık arazinin topraksız çiftçiye verilmesini istemiştir. Tarım Bakanlığı'nın bu talebi 14 Eylül 1950'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar liderliğinde toplanan Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiştir.⁴⁸ Bakanlar Kurulu'nun 09.08.1951 tarihinde Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'ndan devralınan Millet Çiftliği'ndeki köşk ve müstemilatıyla sabit tesis, park ve bahçelerin Milli Saraylar Genel Müdürlüğü'ne devri suretiyle tasfiyesi kararlaştırılmıştır.⁴⁹ Daha sonraki yıllarda Millet Çiftliği'ndeki Yürüyen Köşk de dâhil birçok önemli yapı hukuki ve idari olarak Tarım Bakanlığı'na devredildiği bilinmektedir.

Yalova ve Millet Çiftliği arasındaki metruk bahçeler topraksız halka ve memurlara dağıtılmıştır. Memurlar başka yerlere tayin oldukları zaman onların bahçelerinin boş kalma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu durum memurların kendi arazilerini başkalarına devretmesi ile çözülmüştür.⁵⁰

⁴¹ *Kurun*, 13 Haziran 1937; *Türkdili*, 13 Haziran 1937; *Son Posta*, 13 Haziran 1937; *Akşam*, 13 Haziran 1937; *Tan*, 13 Haziran 1937; *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1937; *Ulus*, 13 Haziran 1937.

⁴² *BCA*, 30-10-0-0, 2-12-7, (12.06.1937).

⁴³ Arda, *Atatürk Çiftlikleri*, 30.

⁴⁴ Mahmut Necmettin Deliorman, "Yalova ile Millet Çiftliği Arasındaki Bahçeler". *Kurun Gazetesi*, (31 Mayıs 1938), 4.

⁴⁵ Nurullah Kırkpınar, *Türkiye'de Zirai Eğitimin Tarihçesi ve Kurumsallaşması (1923-1963)*, 87.

⁴⁶ *BCA*, 30-18-1-2, 159-19-8, Ek 84, (17.04.1961).

⁴⁷ Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü. *Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2008-2009)*. Yalova: Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2010; Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü. *Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2010-2011)*. Yalova: Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2012; Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü. *Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2012-2013)*. Yalova: Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2014.

⁴⁸ *BCA*, 30-18-1-2, 123-71-6, (14.09.1950).

⁴⁹ *BCA*, 30-18-1-2, 126-61-16, (09.08.1951).

⁵⁰ Deliorman, "Yalova ile Millet Çiftliği Arasındaki Bahçeler", 1.

Sonuç

Gazi Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun zirai ve iktisadi yönden yeniden toparlanmasını sağlamak amacıyla ülke genelinde birçok çiftlik kurmuştur. Bu çiftliklerden biri de araştırma konumuz olan ve 1929 yılında Yalova'da kurulan Millet Çiftliği'dir. Başlangıçta 6.928 dekar üzerine kurulan bu çiftlik, zamanla özel mülkiyete ait parsellerin satın alınması, metruk arazilerin ve bataklıkların ıslah edilip kurutulmasıyla genişletilmiştir. Gazi Mustafa Kemal, bataklık ve atıl durumdaki arazileri ıslah ederek tarım ve hayvancılığa kazandırmıştır. Bu arazide iklim ve toprak koşullarına uygun ürünler ekilmesini sağlayarak tarımda verimi artırmayı hedeflemiştir. Millet Çiftliği, dönemin çiftçisine modern üretim yöntemlerini öğretmek amacıyla bir eğitim ve araştırma merkezi işlevi de görmüştür. Tarım ve hayvancılıkta makineleşmeye gidilmesi, yerelde ve ulusal ölçekte endüstriyel kalkınmanın temellerinin atılmasına öncülük etmiştir.

Millet Çiftliği, özellikle bitkisel ve küçükbaş hayvancılık alanlarında ihtisaslaşmıştır. Temel besin kaynağı olan hububat üretimi ile Marmara Bölgesi'nin gıda güvenliğine katkı sağlamanın yanı sıra, dönemin ileri tekniklerini temsil eden Amerikan tipi tavukçuluk ve modern hayvancılık uygulamalarını bünyesinde barındırmıştır. Çiftliğin en dikkat çekici başarılarından biri ise zeytincilik alanındaki atılımdır. 1929'daki kuruluşu sırasında mevcut olan yaklaşık 4.000 zeytin ağacı, sadece dokuz yıl gibi kısa bir sürede 1938'e gelindiğinde 220 dekarlık geniş bir alana yayılmış ve ağaç sayısını 6.600'e çıkararak, zeytinyağı ve sofralık zeytin üretiminde bölgeye örnek teşkil eden verimli bir işletme haline gelmiştir. Nihayetinde, bu çiftlikte bilimsel metotlarla üretilen yüksek kaliteli meyve, hububat ve hayvansal ürünler, sadece Yalova'nın değil, aynı zamanda hızla büyüyen İstanbul başta olmak üzere tüm Marmara Bölgesi'nin taze ve sağlıklı gıda ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir tedarik kapısı olmuştur. Böylece Millet Çiftliği, hem yerel ekonomiyi canlandırmış hem de Türk çiftçisine modern, planlı ve uzmanlaşmış tarımın fiziki birer laboratuvarını sunarak ulusal kalkınmaya hizmet etmiştir.

Millet Çiftliği, sadece ulusal ekonomiye katkıda bulunmayı hedefleyen ekonomik bir hedef taşımakla kalmamış, aynı zamanda ülkenin tarımsal dönüşümünü sağlayacak bir eğitimsel gaye de üstlenmiştir. Çiftliğin temel amacı, sadece yüksek miktarda üretim yapmak değil, aynı zamanda modern ziraat tekniklerini en şeffaf şekilde uygulayarak Türkiye'nin dört bir yanındaki geleneksel yöntemlerle çalışan çiftçiler için bilimsel, verimli ve kârlı bir örnek model oluşturmaktır. Bu doğrultuda, bilgi ve teknoloji transferine büyük önem verilmiştir. Özellikle zeytincilik gibi kritik bir alanda uzmanlaşmak adına İtalya'dan getirilen ziraat uzmanları aracılığıyla yoğunlaştırılmış kurslar ve pratik eğitimler düzenlenmiştir. Bu eğitim programları, bir yandan mevcut çiftçilerin bilgisini güncellerken, diğer yandan gelecek nesil tarım liderlerini yetiştirmeyi amaçlamıştır. Kurslarda başarılı olan, gelecek vadeden gençlerin yurt dışına gönderilerek modern ziraat eğitimi almaları sağlanmıştır. Bu stratejik yatırım, ülkeye yeni ve güncel tarım bilgisini getirecek, yüksek nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesine yönelik uzun vadeli bir devlet politikasıydı.

1970'li yıllara gelindiğinde çiftliğin arazi varlığı düşmüş ve üretim faaliyetleri daha çok hayvancılık, yonca üretimi, bağcılık ve zeytincilikle sınırlı kalmıştır. 1971-1975 yılları arasında hayvancılık verileri çiftliğin hâlâ aktif üretim merkezi olduğunu gösterse de, Gazi Mustafa Kemal dönemindeki araştırma ve eğitim odaklı yapı yerini daha rutin ve bürokratik bir işletme anlayışına bırakmıştır. Arazinin bir kısmının kaybedilmesi ve eğitim-araştırma faaliyetlerinin sona ermesi, çiftliğin kuruluş amacından kısmen uzaklaştığını göstermektedir. Bu durum yalnızca Yalova'daki Millet Çiftliği'ni değil, Türkiye'nin tarım politikalarındaki genel yön değişimini de yansıtmaktadır. Gazi Mustafa Kemal döneminde devletin tarımsal kalkınmaya bakışı modernleşme, bilgi üretimi ve köylünün eğitimi üzerine kuruluyken; sonraki yıllarda bu anlayış üretim hacmini koruma ve ekonomik verimlilik hedeflerine indirgenmiştir. Buna rağmen 1970'lerde dahi zeytincilik ve hayvancılık gibi temel üretim alanlarında çiftliğin faaliyetlerini sürdürmesi, Gazi Mustafa Kemal'in attığı temellerin kalıcılığını göstermektedir.

Gazi Mustafa Kemal'in Yalova'ya olan ilgisi, 1929'da söylediği "Yalova benim kentimdir." sözüyle de anlaşılmaktadır. 1929-1938 yılları arasında genellikle Termal kaplıcalarındaki Atatürk Köşkü'nde konaklamış olsa da, Baltacı Çiftliği Konağı ve Millet Çiftliği Köşkü'nde de zaman zaman kalmıştır. Araştırmada ayrıca, Gazi Mustafa Kemal'in talimatıyla yaklaşık 5 metre sahile doğru kaydırılan "Yürüyen Köşk" ile ilgili bilgiler, belgeler ve görsellerde yer almaktadır.

Yalova'daki Millet Çiftliği, 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'nin temellerinin atıldığı ve kurucusu Fethi Okyar Bey tarafından ilk siyasi görüşmelerin yapıldığı yer olmasıyla kritik bir tarihi öneme sahiptir. Gazi Mustafa Kemal'in talimatıyla kurulan bu fırka, Tek Parti döneminde çok partili hayata geçiş denemesi olarak tarihe geçmiştir. Gazi Mustafa Kemal'in, Fethi Okyar'ı Millet Çiftliği'ndeki köşkte ağırlaması ve kendisine yeni bir

siyasi oluşum kurma teklifini sunması, çiftliği sadece tarım değil, demokratikleşme çabalarının da sembolik başlangıç noktalarından biri yapmıştır. Çiftlik bu özelliğiyle, ülkenin siyasi geleceğine yön veren önemli kararlara ev sahipliği yapmıştır.

Gazi Mustafa Kemal'in direktifiyle, Millet Çiftliği arazisinde deniz uçaklarının kullanabileceği bir havaalanı inşa edilmesi planlanmıştır. Ancak bu projenin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine dair belgeye ulaşılamamıştır. Çiftlik arazisinde bir havaalanı inşa edilmesi planı, çiftliğin sadece tarımsal bir merkez değil, aynı zamanda stratejik bir ulaşım ve savunma noktası olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Gazi Mustafa Kemal, Millet Çiftliği dâhil bütün Atatürk çiftliklerini 12 Haziran 1937'de kendi rızasıyla hazineye devretmiş, çiftlik daha sonra Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'na bağlanmış ve farklı isimlerle günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Başbakanlık Evrakı

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Başbakanlık Toprak İskân Genel Müdürlüğü (Muhacirin Fonu)

Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. B. 108, C. 45, D. 27, 208-209. 2020. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_getir?pEid=89478

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi. *Yalova İklim Değişikliği Eylem Planı*. Ankara: T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023. <https://www.yalova.bel.tr/upload/icerikdosyalar/3Zj0DRNz66hlj0q.pdf>

Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü. *Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2008-2009)*. Yalova: Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2010.

Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü. *Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2010-2011)*. Yalova: Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2012.

Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü. *Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Raporu (2012-2013)*. Yalova: Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2014.

Yalova Belediyesi. *Yalova Benim Kentim*. (Ö. S. Günalp, Haz.). Yalova: Yalova Belediyesi Yayınları, 2015, 41, 61, 64.

Telif Eserler

Akyol, Ahmet. *Atatürk'ün Kenti Yalova*. Yalova: Yalova Belediyesi Yayınları, 2005.

Aliağaoğlu, Alpaslan ve Temurçin, Kadir. "Miras Turizmi Açısından Atatürk Evleri". *Erdem*, 14(41), (2004): 119-138.

Avcıoğlu, Doğan. *Türkiye'nin Düzeni-Dün-Bugün-Yarın*. İstanbul: Tekin Yayınları. 1996.

Arda, Burhanetdin. *Atatürk Çiftlikleri, I inci Disiplin II inci TRAVAYI: 1942*.

Gülünay, Candan Sezgin. *Yalova Atatürk Köşkü*. İstanbul: TBMM Basımevi, 2023.

İnan, Afet. *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.

Kal, Nazmi. *Önce Tarım Atatürk Çiftlikleri*, 100.Ekonomik Forum, Ankara: TOBB Yayınları, 2016.

Kazel, Ercan. *Yalova Şehir Coğrafyası* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Kılınç, Mustafa. "Basında Atatürk Orman Çiftliği (1925-1938)". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 35/100 (Kasım 2011): 555-84. <https://doi.org/10.33419/aamd.642446>.

Birlik, Gültekin Kamil. Mustafa Kemal Atatürk'ün Mal Varlığı. *Bellekten*, 78(282), 2014: 757-802.

Kırkpınar, Nurullah. *Türkiye'de Zirai Eğitimin Tarihçesi ve Kurumsallaşması (1923-1963)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. 2024.

Malkoç, Emin Alp. "Yalova Atatürk Köşkü", *Atatürk Ansiklopedisi*, 2024. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/96/Yalova_Atat%C3%BCrk_K%C3%B6%C5%9Fk%C3%BC

Deliorman, Mahmut Necmettin. "Yalova ile Millet Çiftliği Arasındaki Bahçeler". *Kurun Gazetesi*, (31 Mayıs 1938).

Seçkin, Sertaç. "Atatürk Döneminde Yalova'da Yapılan İmar Uygulamaları," içinde *Uluslararası Ahmet Yesevi'den Günümüze İnsanlığa Yön Veren Türk Büyükleri Sempozyumu Bildirileri*, haz. İ. Ü. Nasrattınoğlu (Ankara, 2008), 78-79.

Soyer, Dünder. *Cumhuriyet'le Adım Adım Olaylar, Anılar...* İstanbul: Büke Yayınları, 2000.

Şanda, Mehmet Nuri. "Cumhuriyet Döneminde Yalova'daki Baltacı Çiftliği (1930-1950)". *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 2024: 774-797. <https://doi.org/10.69878/deuefad.1522491>

Sürelî Yayınlar

Akşam, 13 Haziran 1937.

Cumhuriyet, 13 Haziran 1937.

Hâkimiyeti Millîye, 7 Kasım 1934.

Kurun, 13 Haziran 1937.

Milliyet, 10 Ağustos 1930.

Son Posta, 10 Ağustos 1930.

Son Posta, 13 Haziran 1937.

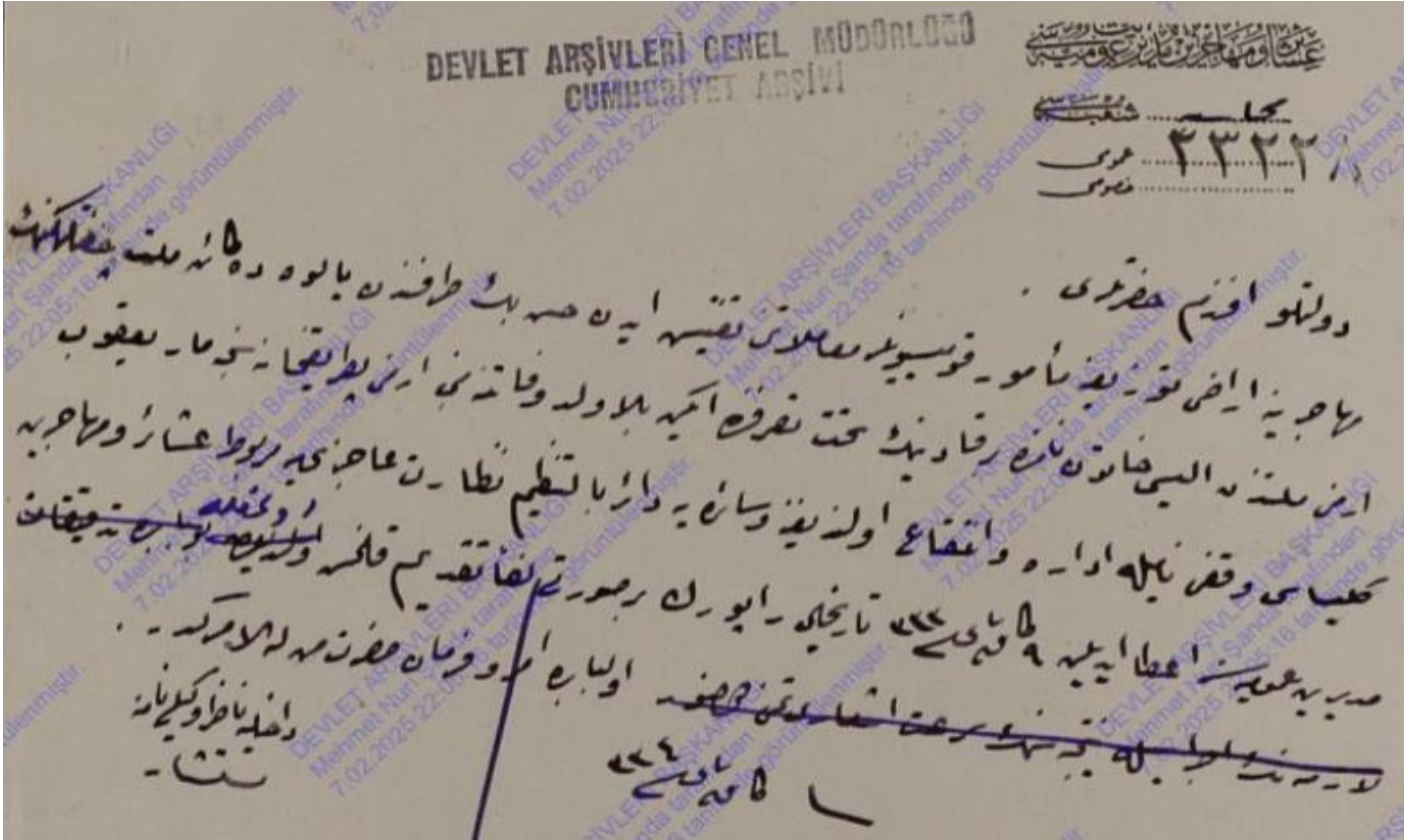
Tan, 13 Haziran 1937.

Türkdili, 13 Haziran 1937.

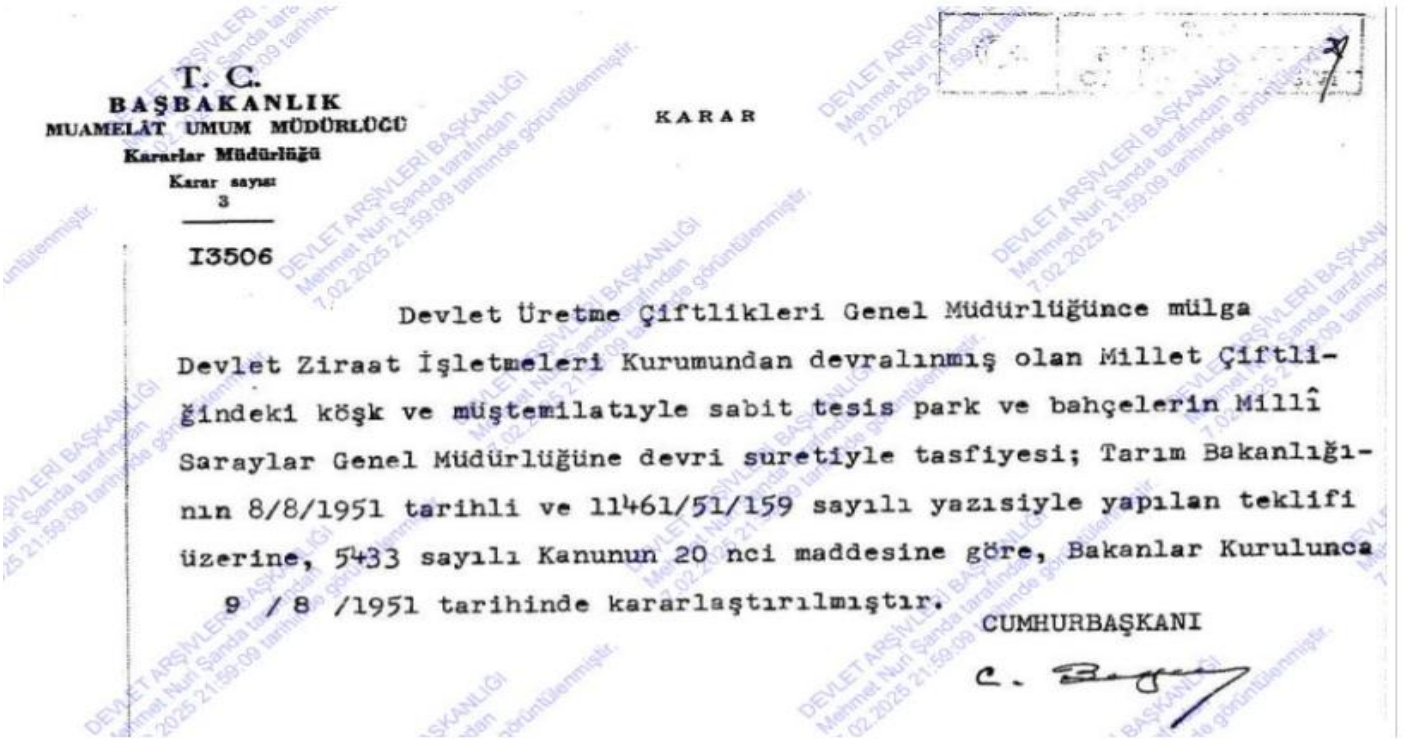
Ulus, 13 Haziran 1937.

Vakit, 9 Ağustos 1930.

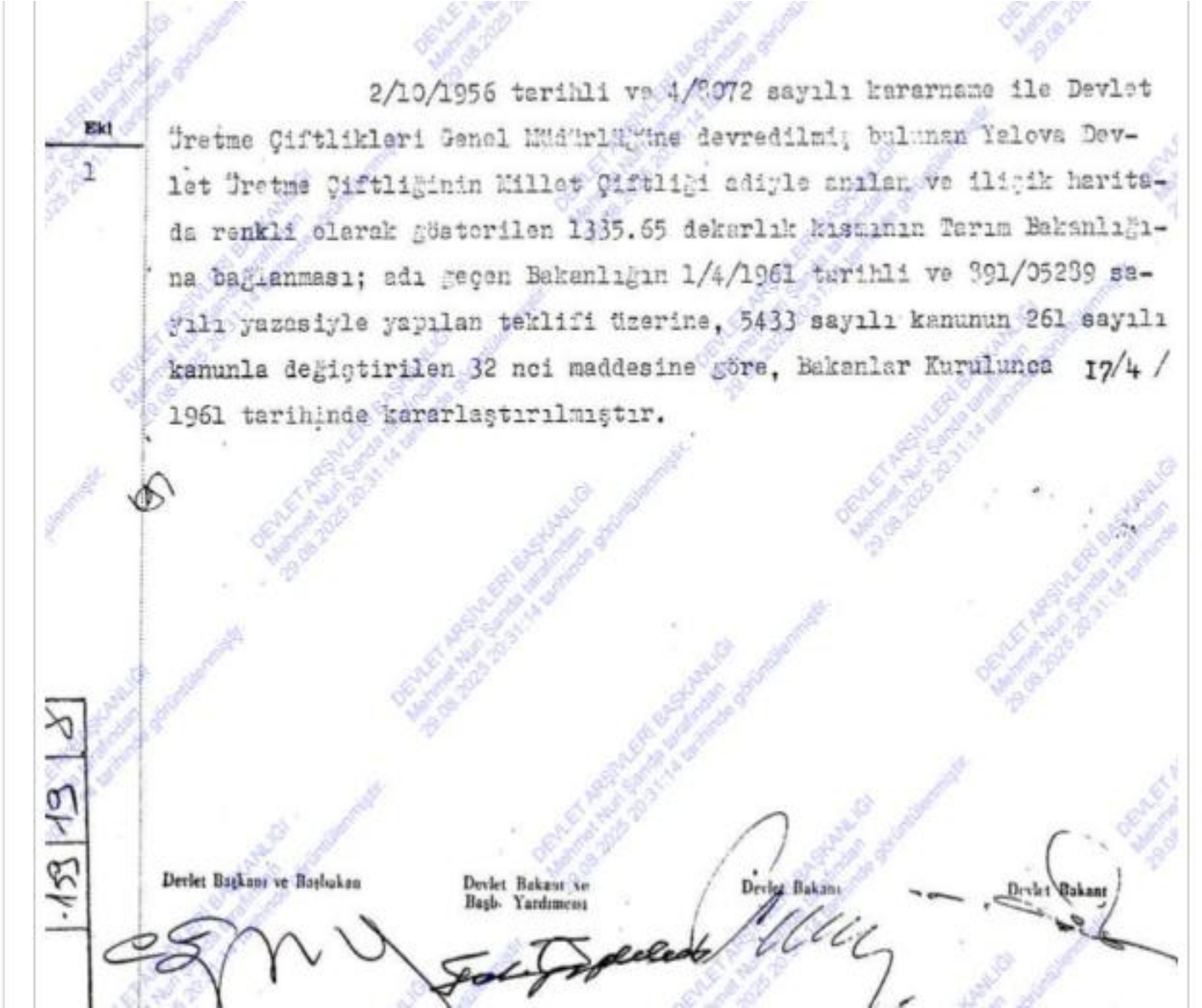
EKLER

Ek 1: Elis Hatun adında bir Ermeni kadına ait olup, kadının vefatından sonra Mor Yakup Kilisesi tarafından kullanılan Yalova'daki Millet Çiftliği'nin durumunun incelenmesi, kaynak: BCA, 272-0-0-74, 66/21/13, (22.01.1918).

Ek 2: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu'ndan devralınan Millet Çiftliği'ndeki köşk ve müstemilatıyla sabit tesis, park ve bahçelerin Millî Saraylar Genel Müdürlüğü'ne devri suretiyle tasfiyesi, kaynak: BCA, 30-18-1-2, 126/61/16, (09.08.1951).

Ek 3: Devlet Üretim Çiftliği Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş olan Yalova Devlet Üretim Çiftliği'nin Millet Çiftliği adıyla anılan kısmının Tarım Bakanlığı'na bağlanması, kaynak: BCA, 30-18-1-2, 159/19/8 (17.04.1961).

